

В ръцете си държа една от най-разлистваните книги в библиотеката ми – „**Българският ГУЛАГ –Свидетели**”.

Сборникът от документални разкази за концлагерите в комунистическа България ме връща далеч назад в годините на първите свободни (фалшифицирани от БСП) избори и последвалото обществено недоволство, митинги и порой от събития. В тях разказите за лагерите на комунистическия режим заемат особено място.

Затова смятам, че „Българският ГУЛАГ” е първият документален разказ, събрал разпокъсаните парчета истина в книга за ужаса на Куциян, Богданов дол, Белене, Ловеч, Скравена. Все места, които се отъждествяват с едно – лагерите на комунизма.

По това време бях начинаещ репортер във в. „Демокрация” и имената на колегите Свилен Пътов (напуснал малко по-късно този свят преждевременно в една нелепа катастрофа с неизяснени докрай обстоятелства) и Екатерина Бончева будеха у мен респект и уважение.

Да не говоря за Едвин Сугарев, вече депутат от VII Велико Народно събрание, който покрай поетичните ми начинания ме насочи към журналистиката и ми помогна да постъпя в „Демокрация”.

Книгата е особено ценна, защото благодарение на усилията на съставителите, чрез нея може да бъде усетена атмосферата на първите години след рухването на комунизма.

Написано от Христо Христов
Неделя, 08 Април 2012 16:55

Тя е съхранила над 100 разказите за лагерите на различни хора. Това не са просто разкази, а своеобразни викове от болка, унижение и ужас от преживяното. Викове на свидетели, отекващи почти като нещо невероятно в изкуствената действителност, създадена от пропагандата на отстъпващата под напора на събитията комунистическа партия.

Този разказ беше пълната противоположност на призивите на левите идеолози за някакво прибързано помирение, което да обедини народа по пътя на демокрацията.

Книгата съдържа и няколко важни документи, както и първите интервюта на висшите ръководители на репресивния апарат – бившия министър ген. Георги Цанков, заместникът му Мирчо Спасов – дясната ръка на Тодор Живков, човекът на ДС в лагера край Ловеч Николай Газдов. Както и публикации за лагерите в други издания. [↪](#)

Тогава перестройчиците Петър Младенов, Андрей Луканов, Александър Лилев и Атанас Семерджиев много умело използват темата за лагерите за отдушник на обществото и насочвайки гнева му от партията към изпадналите зад борда Тодор Живков и Мирчо Спасов.

За лагерите може да се говори много, но в случая ще ви предложа разказите на двама от съставителите на „Българският ГУЛАГ“ – Едвин Сугарев и Екатерина Бончева, с които разговарях наскоро за книгата, издадена преди повече от 20 години.

Едвин Сугарев: Между лагерите на комунизма и нацизма няма разлика

За „Българският ГУЛАГ“ си спомням, че в „Демокрация“ започна да публикува разкази на лагеристи, които в началото много се страхуваха. Говориха анонимно, страхуваха се да ги снимат. Но след като излязоха няколко публикации започна един наплив на хора в редакцията, които искаха да говорят.

Написано от Христо Христов
Неделя, 08 Април 2012 16:55

Като видяхме за какви неща става дума решихме, че е грехота да не се съберат в книга. Тогава се организирахме с Екатерина Бончева, Свилев Пътов и Жан Соломон. Беше много интересно време. Нямаше помещение, където да работим, вестникът разполагаше само с няколко стаи. За правенето на книгата и дума не можеше да става да ни дадат някакво помещение.

Спомням си, че заведох колегите в къща на бившата си съпруга, която беше емигрирала в Америка, на ул. „Добромир Хриз“. Къщата беше стара, но там имаше свободни стаи и там подготвихме книгата.

Беше много вълнуващо да я правим. От една страна да слушаш това, което казват бившите концлагеристи и от друга – да пресееш онова, което те не толкова си спомнят, а им се иска да си спомнят по различен начин. Дали наистина е било така или да търсиш пресечените точки между различните разкази. Разбира се, това не винаги ни се отдаваше, но го правихме, когато имаше възможност.

Изданието съставихме за доста кратък срок. Мисля, че повече от два-три месеца не сме работили.

Много е важно е да се съхранява паметта за лагерите, защото всъщност няма разлика между лагерите при комунизма и лагерите при нацизма. Докато престъпленията на нацизма срещу човечеството са заклеимени, а германците и досега ги е срам, че са имали нещо общо с това, у нас този срам го няма.

Тази идентичност между престъпленията на комунизма и нацизма винаги трябва да се припомня. Трябва да бъде направено всичко възможно комунизмът да бъде осъзнат именно като престъпление, за да се пресекат пътищата за носталгии и реставрации на подобен тип режими.

Написано от Христо Христов
Неделя, 08 Април 2012 16:55

Лошото е, че когато започнахме да говорим за лагерите и да публикуваме материали всички скочиха срещу нас и ревнаха в един глас, че едва ли не сме мародери, че изкуствено сгъстяваме краските. Веднага се чуа призови тази страница да бъде затворена и да се гледа чисто напред. Нещо, с което лично аз не мога да се съглася. Спомням си особения случай с картата с черепите. Може би е била лоша предизборна реклама за СДС, но тази карта си беше автентична. Тя показваше къде са били избивани хората в България.

Екатерина Бончева: 45-годишното мълчание беше пробито

Когато през пролетта на 90-та гръмна темата за комунистическите лагери в България (доколкото си спомням за пръв път във „Всяка неделя“) във в. „Демокрация“ буквално стана страшно. Лавина от писма и всекидневна върволица от хора, които искаха – за първи път след 45 години – да говорят за месеците и годините прекарани там. В същото време имаше и две комисии към МВР, в които можеха да бъдат изслушвани... Но те предпочитаха нас. На нас, журналистите от „Демокрация“, те вярваха. Публикувахме 1, 2..., 5..., 10 и повече техни разкази. Вестникът не можеше да бъде само тяхна трибуна. Отидох при главния редактор Йордан Василев – какво да правим?

Решението взехме веднага, още в коридора пред кабинета му. Можем да направим книга, но покани още някой, сама няма да се справиш. Едвин Сугарев веднага каза „да“ – много се зарадвах, талантлив човек, после разбрах и нечовешката му работоспособност. Младият Свилен Пътов също се запали.

Отстъпи ни Данчо Василев една микроскопична по размерите си стая на първия етаж на „Раковски“ 134 и започнахме. До обед там се срещаме с хората, които носеха снимки, бележки и най-вече разказваха... Разказваха, а някои и плачеха. Следобед отивахме в полупорутената наследствена къща на Едвин и на единствената пишеща машина „Марица“ обработвахме материала.

Написано от Христо Христов
Неделя, 08 Април 2012 16:55

Тогава се роди и идеята за картата на българските концлагери. Но тя не беше с черепи. Беше с петолъчки. Според нас по-силният символ на комунизма. Беше страшна, но не плашеща. Кой и как я подмени преди изборите и до днес не знам...

Тогава се роди и идеята да съберем тези хора в редакцията на „Демокрация“. И почти всички, които поканихме, дойдоха. Някои се познаха, говориха много, говореха един през друг, 45 годишното мълчание беше пробито. Искахме да публикуваме във вестника стенограма от срещата. Едно младо момиче стенографираше разказите им. В един момент явно не издържа, разплака се, хвърли химикалката и избяга. По-късно разбрах, че емигрирала в Америка. В последния ден преди да предадем ръкописа в печатницата Свилен Пътов обеща, че ще ни води по островите в Белене. Не доживя. Камцион блъсна колата му месеци по-късно. И до днес смъртта му е загадка.

Книгата не видя бял свят преди изборите 90-та. Нямамо хартия. Затова пък картата с черепите тогава свърши добра работа на онези, за които комунизмът и до днес е жив.

„Българският ГУЛАГ: Свидетели“, съставители: Екатерина Бончева, Едвин Сугарев, Свилен Пътов, Жан Соломон, в. „Демокрация“, 1991 г., 411 страници.